

Hicret izni çıktıktan sonra diğer müslümanlarla birlikte Medine'ye gittiği anlaşılan Ümmü'l-Hayr'ın (Ahmed Halil Cum'a, I, 324-325) hayatının daha sonraki sayfaları hakkında bilgi yoktur. Ancak Hz. Ebû Bekir, Ümmü'l-Hayr ve Ebû Kuhâfe'den önce vefat ettiği için ikisinin ona mirasçı olduğu, Ümmü'l-Hayr'ın da Ebû Bekir'den birkaç ay sonra ve Ebû Kuhâfe'den birkaç ay önce vefat ettiği bilinmektedir. Ümmü'l-Hayr aynı zamanda Hz. Ebû Bekir hakkındaki duasıyla tanınmaktadır. Ebû Bekir'den önceki çocukları doğum sırasınca veya küçük yaşta öldüğünden Ümmü'l-Hayr, Ebû Bekir'i doğurduktan sonra Kâbe'ye yönelmiş ve, "Allahım, bu çocuğu ölümünden âzat edip (atîk) bana başışla!" diye yakarmıştır. Hz. Ebû Bekir'in "Atîk" lakabıyla anılmasının sebeplerinden biri de annesinin duasında onun için bu kelimeyi kullanmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Tabakât*, III, 169-171; Dülâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, Beyrut 1403/1983, s. 6; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid el-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 51-54; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 446-447; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halil Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, V, 442-443; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 447; Ahmed Halil Cum'a, *Nisâ min 'aşri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, I, 319-326.

HABİL NAZLIGÜL

ÜMMÜ'L-KİTÂB

(bk. FÂTIHA SÜRESİ; LEVH-i MAHFÛZ).

ÜMMÜ KÜLSÜM

(أُمُّ كَلثُومٍ)

Ümmü Külsüm bint Muhammed
(ö. 9/630)

Hz. Peygamber'in kızı.

605 ile 610 yılları arasında Mekke'de doğdu. Zeyneb ve Rukyye'den sonra Resûl-i Ekrem'in üçüncü kızı olup annesi Hz. Hatice'dir. Asıl isminin Ümeyye (Hâkim, IV, 48) veya Âmine (M. Hüseyin el-Hâirî, I, 298) olduğu belirtilmiştir. Çocuğu bulunmadığı halde niçin Ümmü Külsüm şeklinde anıldığı bilinmemektedir. Hz. Peygamber'in hicretinden sonra aynı yıl Hz. Ali ile annesi Fâtıma bint Esed, Sevde, Fâtıma, Esmâ ve Âişe ile birlikte Medine'ye hicret etti. Ümmü Külsüm nübüvvetten önce Ebû Leheb'in oğlu Uteybe, ablası Rukyye de Uteybe'nin ağabeyi Utbe ile nikâhlı idi. Ancak Tebbet sûresi nâzil olunca taraflar

bu nikâhtan vazgeçti. Ardından Rukyye Hz. Osman ile evlendi ve 2 yılında (624) vefat etti. Hz. Osman eşinin vefatına ve Hz. Peygamber'le akrabalık bağının kesilmesine çok üzölmüştü. Resûl-i Ekrem 3. yılda (624) Ümmü Külsüm'u onunla evlendirdi ve bu evliliği aldığı vahiy üzerine gerçekleştirdiğini belirtti (Belâzürî, I, 401-402; Hâkim, IV, 49).

Ümmü Külsüm 9. yılın Şâban ayında (Kasım-Aralık 630) vefat etti. Onun vefatı ölünün yıkanması, kefenlenmesi ve defniyle ilgili birçok sünnetin nakline vesile olmuştur. Yıkanmasında Resûlullah'ın halası Safiyye bint Abdülmuttalib, Esmâ bint Umeys, Ümmü Atiyye, Leylâ bint Kânif es-Sekafiyye ve ensardan bazı kadınlar bulunmuştur (Hâkim, IV, 48). Hz. Peygamber kadınlara cenazeyi nasıl yıkayacaklarını tarif etmiş, kendisi dışarıda bekleyerek kefenlik kumaşları vermiş, izârının ona iç gömleği yapılmasını söylemiştir (*Müsned*, VI, 380; Buhârî, "Cenâ'iz", 9; Müslim, "Cenâ'iz", 36-39, 41-43). Bu konuyla ilgili rivayetlerde genellikle "Peygamber'in kızı" ifadesi kullanılmakta, ancak hangi kızı olduğu belirtilmemektedir. Gasil ve tekfin sırasında oradakilerden Ümmü Atiyye, Resûl-i Ekrem'in diğer kızı Zeyneb'in adını vermiştir (Müslim, "Cenâ'iz", 40). Bundan dolayı gasille ilgili hadislerde Resûlullah'ın hangi kızının kastedildiği hususu tartışılmıştır. Ancak Ümmü Atiyye, Medine'de cenaze teşhiz ve tekfin işinde önde gelen bir kadını, hem Zeyneb'in hem Ümmü Külsüm'ün gasil ve tekfininde bulunmuştu, dolayısıyla hadiste geçenin Ümmü Külsüm olması kuvvetle muhtemeldir.

Defin sırasında Hz. Peygamber kabrinin tarafına oturarak, "Bu gece hanımıyla birlikte olanlar kabre inmesin" demiş, bunun üzerine Ümmü Külsüm'ü Hz. Ali, Fazl b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd kabre indirmiş; Ebû Talha el-Ensârî kendisinin de bu şartı taşıdığını söyleyince Resûl-i Ekrem onun da kabre inmesine izin vermiştir (*Müsned*, III, 270; Buhârî, "Cenâ'iz", 32, 72; Hâkim, IV, 47; İbn Hacer, VIII, 289). Bu rivayette de Resûlullah'ın hangi kızının konu edildiği hususunda farklı bilgiler aktarılmış, sonuçta bunun da Ümmü Külsüm olduğu belirtilmiştir (İbn Beşkûvâl, I, 150-153; ayrıca bk. *DîA*, XXXV, 219). Cennetü'l-bakî'a defnedilen Ümmü Külsüm kabre konduktan sonra Hz. Peygamber insanın topraktan yaratıldığını, oraya döneceğini ve oradan çıkarılacağını belirtmiştir. Kabir kapatılırken kerpiçlerin düzgün konmasını emretmiş, bunun ölüye bir faydası yoksa da

yaşayanlar açısından daha uygun düşeceğini söylemiştir (*Müsned*, V, 254). Rukyye'nin vefatında olduğu gibi Ümmü Külsüm'ün vefatına da üzölen Hz. Osman'ı Resûl-i Ekrem sıhriyetin ölümle değil boşama ile ortadan kalktığını söyleyerek teselli etmiştir (Belâzürî, I, 401). Annesi ve kız kardeşleriyle birlikte ilk müslümanlar arasında yer alan Ümmü Külsüm, Mekke'de ve Medine'de sade bir hayat yaşamıştır. Gasli, kefenlenmesi ve defniyle ilgili hadisler dışında onun ipek çizgili kumaştan yapılmış bir elbise giydiğine dair rivayet (Buhârî, "Libâs", 30; Ebû Dâvûd, "Libâs", 11; Nesâî, "Zînet", 84) kadınların ipek giyebileceği konusunda delil kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 270; V, 254; VI, 380; İbn Sa'd, *eṭ-Tabakât*, VIII, 37-38, 83, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 401-402; İbn Hibbân, *eṣ-Şikât*, II, 105; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 48-49; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmî zü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, I, 150-153; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 367-368, 384-385; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 252-253; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VIII, 106, 288-290; M. Hüseyin el-Hâirî, *Terâcimü a'lâmi'n-nisâ*, Beyrut 1407/1987, I, 298-299; Tefvik R. Topuzoğlu, "Ümmü Külsüm", *İA*, XIII, 107-108; İsmail Yiğit, "Osman", *DîA*, XXXIII, 438, 442; Aynur Üraler, "Rukyye", a.e., XXXV, 219.

AYNUR ÜRALER

ÜMMÜ KÜLSÜM bint ALİ

(أُمُّ كَلثُومٍ بِنْتُ عَلِيٍّ)

Ümmü Külsüm bint Ali
b. Ebî Tâlib el-Hâşimîyye
(ö. 41/661 [?])

**Hz. Peygamber'in torunu,
Fâtıma ile Ali'nin kızı.**

6 yılının (627) başlarında dünyaya geldi. Ailenin Ümmü Külsüm adındaki iki kızından büyük olanıdır. Kaynaklarda adının Resûl-i Ekrem tarafından verildiği belirtilmektedir. Sünni ve Şii kaynaklarında hayatıyla ilgili en çok tartışılan konu onun Hz. Ömer'le 17 yılının Zilkade ayında (Kasım-Aralık 638) gerçekleşen evliliğidir. Hz. Ali'nin, kızını Hz. Ömer'e nikâhlanmasını kendi inançları bakımından problemlili sayan Şia kaynaklarında konu hakkındaki farklı görüşler şöylece özetlenebilir: Böyle bir evlilik hiç gerçekleşmemiştir; Hz. Ömer, Ümmü Külsüm'le değil cinler üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi olan Hz. Ali'nin Necran'dan çağırıldığı bir cinle evlenmiştir; Hz. Ömer'in evlendiği kız, Hz. Ali'nin Fâtıma'dan doğan Ümmü Külsüm değil sonra-

ÜMMÜ KÜLSÜM bint ALİ

dan evlendiği hanımı Esmâ bint Umey'sin Hz. Ebû Bekir'den olma kızı Ümmü Külsüm'dür; bu evlilik gerçekleşmiş olmakla birlikte Hz. Ali Ömer'in tehditleri karşısında buna izin vermek zorunda kalmıştır (Ali eş-Şehristânî, XIX/75-76 [1424], s. 109). Bu görüşler kendi içinde birtakım çelişkiler içermekte ve hiçbir Sünnî kaynakları tarafından doğrulanmamaktadır.

Sünnî kaynaklarına göre ise Ümmü Külsüm, Hz. Ömer onunla evlenmek istediğinde henüz bulûğ çağına ermemişti. Hz. Ali hem bu gerekçe ile hem de kızlarını kardeşi Ca'fer'in oğullarıyla evlendirmek istediğini söyleyerek başta bu evliliğe taraftar olmadı, ancak Hz. Ömer'in ısrarını sebebi kendi ifadesine göre Resûl-i Ekrem'le arasındaki akrabalık ilişkisini güçlendirme arzusudur. Sonunda Hz. Ömer Ümmü Külsüm'le evlendi, bu evlilikten Zeyd ve Rukıyye adlarında iki çocukları oldu. Zeyd annesiyle aynı gün vefat etti; Rukıyye ise İbrâhim b. Nuaym b. Abdullah en-Nehâm ile evlendi (Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, s. 349). Ümmü Külsüm, Hz. Ömer'in halkla kurduğu ilişkide ve hayır işlerinde onun yanında yer aldı. Öte yandan halife Ömer'in devlet malını korumadaki hassasiyeti evini daima ikinci planda düşünmesine sebep olduğundan Ümmü Külsüm'ün eşine zaman zaman sitem ettiği zikredilmiştir. Onun devlet başkanı eşi sıfatıyla Bizans kraliçesiyle hediyeleştiği ve bu hediyelerin beytül-mâle aktarıldığı da bilinmektedir.

Hz. Ömer'in vefatından sonra Ümmü Külsüm, Hz. Hasan ile Hüseyin'in varlıklı biriyle evlenmesi yönündeki tavsiyelerine rağmen babasının isteğiyle amcası Ca'fer'in oğlu Avn ile evlendi. Ca'fer'in şehâdeti üzerine onun çocuklarına sahip çıkan Hz. Ali Avn'a da yardımda bulundu. Ümmü Külsüm, Avn'ın ölümünün ardından onun kardeşi Muhammed ile, Muhammed'in vefatından sonra ise yine Ca'fer'in oğlu Abdullah'la evlendi, ancak bu evliliklerinden çocuğu olmadı. Bazı kaynaklarda Muhammed'den Besne adında bir kızının doğduğuna dair yer alan bilgi doğrulanmamıştır (Zehebî, III, 502). Ümmü Külsüm'ün Hz. Ömer'den sonra evlendiği kişiler Ca'fer ile Esmâ bint Umey'sin çocukları olduğundan onun ömrünün sonlarında, "Esmâ'dan utanıyorum; iki oğlu benimle evliyken öldü, şimdi üçüncüsünün de ölmesinden korkuyorum" dediği, ancak kendisinin Abdullah'tan önce vefat ettiği nakledilmiştir (İbn Hacer, IV, 492).

Ümmü Külsüm, Muâviye'nin hilâfetinin ilk yıllarında Benî Adî'den kavga eden bazı kişileri ayırmak isterken aldığı darbe sonucu yaralanıp ölen oğlu Zeyd ile aynı gün vefat etti ve cenaze namazları birlikte kılındı. Ümmü Külsüm'ün o günlerde hasta olduğu da zikredilmiştir. Hz. Hasan ile Hüseyin'in de katıldığı cenaze namazını Zeyd'in kardeşi ve Ümmü Külsüm'ün üvey oğlu Abdullah b. Ömer dört tekbrile kıldırmıştır. Bu namazdaki tekbir sayısı ve cenazelerin sıralanış şekli de Sünnî ve Şii kaynakları arasında ihtilâf konusudur. Cenaze namazının Medine Valisi Saîd b. Âs tarafından kıldırıldığı söylenmekle birlikte (a.g.e., a.y.) İbn Ömer'le ilgili rivayet daha meşhurdur. Ayrıca Medine Valisi Saîd b. Âs, Ümmü Külsüm'e dul kaldığı bir dönemde tâlip olmuş, hatta mehrini de ödemiş, ancak Hz. Hüseyin karşı çıktığı için bu evlilik gerçekleşmemiştir (*Dîa*, XXXV, 549). Ümmü Külsüm'ün aynı zamanda iyi bir hatip olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Hüseyin ile diğer akrabalarının Kerbelâ'da şehid edilmesinden sonra Kûfeliler'e hitaben yaptığı konuşma daha sonra dilden dile dolaşmıştır. Âyetlerle desteklediği bu konuşma onun aynı zamanda Kur'an'a olan vukufunu göstermektedir (Kehhâle, IV, 259).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VIII, 463-465; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebû Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 348-353; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 490-491; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, V, 488-490; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 500-502; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 492-493; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, IV, 255-260; M. Hüseyin el-Hâirî, *Terâcimü a'lâmi'n-nisâ*, Beyrut 1407/1987, I, 300-304; Ali eş-Şehristânî, "Zevâcû Ümmi Külsüm, Kırâ'e fi nuşûsî zevâcî 'Ömer min Ümmi Külsüm bint 'Alî", *Türâşünâ*, XIX/75-76, Kum 1424, s. 108-157; XX/77-78 (1425), s. 129-214; Ayhan Tekineş, "Saîd b. Âs", *Dîa*, XXXV, 549.

☞ HURİYE MARTI

ÜMMÜ KÜLSÜM
bint EBÜ BEKİR

(أم كلثوم بنت أبي بكر)

(ö. 58/678'den sonra)

Kadm tâbiî.

Hz. Ebû Bekir'in en küçük kızıdır. Babasının vefatından (13/634) birkaç ay sonra Medine'de doğdu. Annesi Habîbe bint Hârice b. Ebû Züheyr'dir. Hz. Ebû Bekir ölüm döşeğinde iken Hz. Âişe'ye miras konusunu açmış ve iki kız kardeşinden bahsetmişti. Hz. Âişe bir kız kardeşi bulunduğun-

nu, onun da Esmâ olduğunu söyleyip diğerinin kim olduğunu sormuş, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir doğacak çocuğunun kız olacağını tahmin ettiğini söylemiş ve Âişe'ye onu gözetmesini vasiyet etmiştir (İbn Sa'd, III, 194). Kardeşi dünyaya geldiğinde kendisine Ümmü Külsüm ismini Hz. Âişe koymuştur.

Hz. Ömer, Ümmü Külsüm'ü himaye etmek amacıyla ona tâlip oldu ve onu Hz. Âişe'den istedi. Ancak Âişe, Amr b. Âs'ı veya Mugire b. Şu'be'yi Hz. Ömer'e göndererek Ümmü Külsüm'ün henüz küçük olduğunu, babasının evinde nazla büyütüldüğünü, Hz. Ömer'in ise sert bir mizacı bulunduğunu, bu evliliği hem Ömer hem de Ümmü Külsüm açısından uygun görmediğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer teklifinden vazgeçti. Daha sonra Ümmü Külsüm, Talha b. Ubeydullah ile evlendi, bu evlilikten Zekerıyyâ, Yûsuf ve Âişe adlı çocukları dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda çocukları arasında Mûsâ, Ya'küb ve İsmâil adları da sayılmaktadır. Talha b. Ubeydullah, Cemel Savaşı'nda hayatını kaybedince (36/656) Ümmü Külsüm Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mahzûmî ile evlendi. Ondandır İbrâhim, Osman ve Mûsâ adlı çocukları doğdu. Bu eşinden kızları olduğu da söylenir. Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'a sütanneliği yapan Ümmü Külsüm'ün Sâlim b. Abdullah b. Ömer'in de sütanesi olduğu rivayet edilir. Ümmü Külsüm'ün ölüm tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Hz. Âişe'nin vefatından (58/678) sonra Medine'de öldüğü kabul edilmektedir.

Talha b. Ubeydullah elindeki bir meblağı sadaka olarak bağışlamasını öneren Ümmü Külsüm'e, "Sen Muvaffak'ın kızı Muvaffak'ın" şeklinde hitap ederek memnuniyetini dile getirmiştir. Ümmü Külsüm tâbiî döneminin muhaddislerindedir. Hz. Âişe'nin terbiyesi altında yetişmiş, ondan ilim tahsil etmiş ve hadis rivayetinde bulunmuştur. Sika bir râvi olan Ümmü Külsüm'den hadis rivayet edenler arasında oğlu İbrâhim b. Abdurrahman, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Talha b. Yahyâ b. Talha, Mugire b. Hakîm es-San'ânî, Cübeyr b. Habîb ve Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr gibi isimler yer almaktadır. Rivayet ettiği hadisler Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî'de yer almaktadır. İbn Mende ve Ebû Nuaym gibi bazı hadisçiler Ümmü Külsüm'ü sahâbî diye tanıtmışlarsa da onun Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra doğduğu bilindiğinden tâbiîden olduğunda şüphe yoktur.